ปีที่ 1 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน - ธันวาคม) 2568
Vol.1 No.6 (November - December) 2025

วารสารพุทธรัตโนบล
Journal of Buddha Rattanobol

บทบาทของพระพุทธศาสนาในการสร้างสังคมสุขภาวะ
The Role of Buddhism in Building a Healthy Society

พระครูปฏิภาณธรรมาภรณ์
Phrakru Patiphanthammaphon
โรงเรียนวัดนาเยียวิทยา
Wat Nayia Witthaya School
*Corresponding Author E-mail: Email:sujindaphooooo@gmail.com
Received: 26 September 2025; Revised: 16 November 2025; Accepted: 23 November 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้เสนอองค์ความรู้ใหม่ใน ซึ่งอธิบายบทบาทของ พระพุทธศาสนาในฐานะกลไกเชิงคุณค่าที่มีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนสุขภาวะในระดับปัจเจก ชุมชน และโครงสร้างสังคมโดยรวม กรอบแนวคิดหลักนี้ตั้งอยู่บนหลักธรรมสำคัญใน พระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งช่วยพัฒนาสุขภาวะภายใน (Inner Well-being) ของบุคคลให้กลายเป็นพลังในการร่วมสร้างสังคมสุขภาวะอย่างมั่นคงและยั่งยืน ประกอบด้วยสุขภาวะ 5 มิติ ได้แก่ กายภาพ จิตใจ สังคม ปัญญา และจิตวิญญาณ โดยแต่ละมิติสัมพันธ์กับหลักธรรมที่แตกต่างกันและก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจนต่อการดำรงชีวิต เช่น การละเว้นอบายมุขส่งเสริมสุขภาวะทางกาย การเจริญสติสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ หรือหลักอปริหานิยธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกื้อกูล ในระดับโครงสร้าง โมเดลนี้อธิบายกลไกขับเคลื่อนผ่านสถาบันพระพุทธศาสนา ได้แก่ วัด โรงเรียนพระปริยัติธรรม และเครือข่ายพระนักพัฒนา ซึ่งสามารถเป็นพื้นที่กลางทางวัฒนธรรมที่สนับสนุนการเรียนรู้ ฟื้นฟูจิตใจ และส่งเสริมสุขภาวะในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังเปิดกว้างต่อการบูรณาการกับแนวคิดการพัฒนาสมัยใหม่ เช่น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งช่วยขยายผลจากระดับจิตสำนึกสู่การออกแบบนโยบายสาธารณะที่ขับเคลื่อนสุขภาวะในทุกระดับ สาระสำคัญขององค์ความรู้ใหม่นี้ คือ การยกระดับบทบาทของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบความรู้ที่สามารถสร้างพลวัตของสุขภาวะได้อย่างสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยยุคใหม่ โดยเชื่อมโยงคุณค่าภายในสู่การพัฒนาโครงสร้างที่ยั่งยืนและมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: บทบาท, พระพุทธศาสนา, การสร้างสังคมสุขภาวะ

Abstract

This academic article presents a new body of knowledge that elucidates the role of Buddhism as a value-based mechanism influencing the advancement of well-being at the individual, community, and structural levels of society. The central conceptual framework is grounded in core Buddhist teachings, namely the *Threefold Training* (Sīla – morality, Samādhi – concentration, Paññā – wisdom) and the *Noble Eightfold Path*. These principles foster inner well-being and serve as a transformative force in cultivating a sustainable and resilient "Well-being Society."

The model identifies five interrelated dimensions of well-being—physical, mental, social, intellectual, and spiritual—each linked to specific Buddhist doctrines that produce tangible impacts on daily life. For example, refraining from harmful behaviors promotes physical health; mindfulness practice enhances emotional stability; and the principles of *Aparihāniya-dhamma* foster supportive social relationships.

At the structural level, this model highlights the role of Buddhist institutions—including temples, monastic schools, and networks of socially engaged monks—as key cultural spaces that facilitate learning, spiritual renewal, and community well-being. These institutions are presented not merely as religious entities but as platforms capable of integrating with contemporary development paradigms such as the Sustainable Development Goals (SDGs) and participatory public engagement. This integration enables a dynamic expansion of well-being—scaling from individual consciousness to public policy initiatives that drive systemic change.

The core contribution of this new knowledge lies in elevating Buddhism from a religious tradition to a knowledge system capable of generating well-being dynamics aligned with the context of modern Thai society. It offers a bridge between inner values and structural development, aiming for a participatory and sustainable future.

Keywords: Role, Buddhism, Well-being Society

บทนำ

พระ พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาอย่างยาวนาน ได้แสดงบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของค่านิยมทางสังคม วิถีชีวิต และระบบศีลธรรมของประชาชนไทยอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในประเด็นด้านสุขภาวะ ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต สังคม และปัญญา พระ พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญา ภายใต้กรอบของศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน (พูลศักดิ์ หอมสมบัติ และคณะ, 2568) พระธรรมคำสอนดังกล่าวจึงไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความสงบภายในตน แต่ยังนำไปสู่การสร้างสันติภาพในระดับสังคม โดยมีกลไกผ่านกิจกรรมศาสนาสถาบันวัด และการศึกษาธรรมะที่แฝงอยู่ในระบบชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมไทยยุคใหม่ ซึ่งกำลังเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์ของปัญหาสุขภาพจิต การขาดหลักยึดในชีวิต และความสัมพันธ์ที่เปราะบางในระดับครอบครัวและชุมชน กำลังกลายเป็นปัญหาเชิงสถานการณ์ที่ส่งผลต่อสุขภาวะโดยรวมของสังคม (พระครูอุดมฐิติคุณ และคณะ, 2568) ประเด็นเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการทบทวนและส่งเสริมบทบาทของพระ พระพุทธศาสนาให้มีพลังในการบำบัด ฟื้นฟู และเสริมสร้างสุขภาวะทั้งในเชิงปัจเจกและสังคมอย่างเป็นรูปธรรม (วันชัย ชูศรีสุข และธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, 2565) โดยเฉพาะในกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยเรื้อรัง และชุมชนชายขอบ ซึ่งต้องการการดูแลแบบองค์รวม

จากบริบทดังกล่าว บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของ พระพุทธศาสนาในการเสริมสร้างสุขภาวะในมิติที่หลากหลาย อาทิ สุขภาพจิต ปัญญาสาธารณะ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียง โดยอาศัยกรอบแนวคิดจากหลักพุทธธรรม อาทิ ไตรสิกขาและอริยมรรค

รวมถึงการพิจารณากลไกเชิงโครงสร้าง เช่น วัด โรงเรียน และเครือข่ายพระนักพัฒนา ทั้งนี้เพื่อเสนอนโยบายหรือแนวทางการใช้ พระพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนาสังคมสุขภาวะอย่างยั่งยืน

ความหมายของบทบาท

คำว่า บทบาท (Role) ในบริบททางสังคมและการศึกษา หมายถึง พฤติกรรมหรือหน้าที่ที่บุคคลกระทำตามความคาดหวังของสังคมหรือระบบที่ตนสังกัดอยู่ ซึ่งรวมถึงทั้งบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ตามโครงสร้างทางสังคม เช่น บทบาทของครู นักเรียน ผู้นำทางศาสนา และบทบาทที่เกิดจากพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและบริบททางสังคม เช่น บทบาทของ AI ในการเรียนรู้ หรือบทบาทของพลเมืองในสื่อดิจิทัล

พระมหาอำพล ธนปณฺโญ และคณะ (2568) ระบุว่าบทบาทของสถานศึกษาในยุค Next Normal เปรียบเสมือน "พื้นที่ทางสังคม" ที่ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อธิป เกตุสิริ และคณะ (2568) ชี้ว่าบทบาทของเทคโนโลยี AI มีส่วนช่วยในการจัดการเรียนรู้เฉพาะบุคคลและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทใหม่ของครูในฐานะผู้ดูแลและนักออกแบบการเรียนรู้มากกว่าผู้สอนแบบเดิม

พระครูสังฆรักษ์อธิวัฒน์ อธิวฑฺโน (2568) ศึกษาบทบาทของพรรคการเมืองในอนาคต พบว่าองค์ความรู้จากอดีตสามารถนำมาสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาได้อย่างมีเสถียรภาพ บทบาทจึงเป็นการสะท้อนต่อความต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง น้ำผึ้ง พลับนิล และคณะ (2568) กล่าวถึงบทบาทของการเล่าเรื่องในสื่อวัฒนธรรม เช่น ซีรีส์เกาหลี ว่าเป็นการสะท้อนแนวคิดทางการเมืองและสังคม ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้และการวิเคราะห์ของประชาชน และ พระครูสังฆรักษ์ยศวีร์ ปมุตฺโต (2568) ได้ศึกษาบทบาทของเครือข่ายสังคมออนไลน์ในยุคดิจิทัลว่า เป็นกลไกที่เปลี่ยนบทบาทของประชาชนจากผู้รับสารเป็นผู้กำหนดวาทกรรมในพื้นที่สาธารณะ

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึงหน้าที่หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากความคาดหวังทางสังคม และเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เช่น บทบาทของครูในยุคดิจิทัล บทบาทของพรรคการเมือง หรือบทบาทของสื่อในการสร้างความตระหนักรู้ของประชาชน การตีความบทบาทจึงต้องสัมพันธ์กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

ความสำคัญของบทบาท

ในบริบททางวิชาการ คำว่า บทบาท (Role) ไม่เพียงแต่สะท้อนหน้าที่ที่บุคคลหรือองค์กรต้องปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญในแง่ของการกำหนดทิศทาง พฤติกรรม และความคาดหวังจากสังคมต่อบุคคลหรือหน่วยงานหนึ่งๆ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความมีประสิทธิภาพของระบบทางสังคม การศึกษา หรือองค์กรต่างๆ การเข้าใจและตระหนักถึงบทบาทอย่างลึกซึ้งจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาและปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

พระมหาอำพล ธนปณฺโญ และคณะ (2568) ระบุว่าความสำคัญของบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค Next Normal คือการเป็นผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงด้วยวิสัยทัศน์และนวัตกรรม ซึ่งจะนำพาสถานศึกษาให้รอดพ้นจากวิกฤตและตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้เรียนได้ อธิป เกตุสิริ และคณะ (2568) กล่าวถึงความสำคัญของบทบาทครูในยุค AI ว่า ครูต้องเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือช่วยในการจัดการความรู้ ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ

พระครูสังฆรักษ์อธิวัฒน์ อธิวฑฺฒโน (2568) ชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของพรรคการเมืองไทยในการเป็นตัวกลางในการส่งผ่านเจตจำนงของประชาชนสู่การบริหารประเทศ หากบทบาทนี้อ่อนแอจะส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองและความเชื่อมั่นของสังคม น้ำผึ้ง พลับนิล และคณะ (2568) ชี้ว่าบทบาทของสื่อมวลชนในงานเล่าเรื่อง เช่น ซีรีส์ หรือภาพยนตร์ มีความสำคัญในฐานะตัวกลางในการสะท้อนและตีความประเด็นทางสังคม ทำให้ผู้ชมสามารถรับรู้ เข้าใจ และวิพากษ์วัฒนธรรมร่วมสมัยได้ พระครูสังฆรักษ์ยศวีร์ ปมุตฺโต (2568) กล่าวถึงความสำคัญของบทบาทของประชาชนในยุคดิจิทัลว่า การมีปฏิสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางใหม่ในการกำหนดนโยบายสาธารณะ เป็นการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม

สรุปได้ว่า บทบาทมีความสำคัญในฐานะกลไกที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมของบุคคลและองค์กรตามความคาดหวังของสังคม ทั้งในด้านการศึกษา การเมือง และวัฒนธรรม บทบาทที่ชัดเจนจะช่วยให้เกิดประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความต่อเนื่องของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในยุคที่บริบททางเทคโนโลยีและสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ความหมายของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา (Buddhism) คือระบบความเชื่อและหลักธรรมทางศาสนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และเผยแผ่ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง พระพุทธศาสนาจึงมิได้เป็นเพียงศาสนาในเชิงพิธีกรรม หากแต่เป็นระบบแนวคิดและการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของปัญญา เมตตา และการพึ่งตนเอง โดยมีหลักไตรสิกขา และ อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแกนกลางในการปฏิบัติ

พระมหาขันทอง ถาวโร และ ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ (2568) ระบุว่า พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิดที่มุ่งเน้นการบรรลุผลสูงสุดของชีวิต คือ นิพพาน อันเกิดจากการดับทุกข์ ไม่ใช่เพียงศาสนาสำหรับความเชื่อแต่เป็นศาสตร์แห่งจิตที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ซึ่งสะท้อนลักษณะ อกาลิโก (ไม่จำกัดด้วยกาลเวลา) พระมหาณรงค์ชัย กิตฺติาโณ และคณะ (2568) เน้นว่า พระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยผ่าน สติ และ สมาธิ เป็นเครื่องมือหลักในการสร้างความสงบ ความรู้เท่าทัน และนำสู่การตื่นรู้ในตนเอง ณรงค์ ปัดแก้ว (2568) ชี้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นทั้งวิทยาศาสตร์เชิงจิตวิญญาณและหลักจริยธรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับแนวคิดด้านสุขภาวะ ด้วยการเชื่อมโยงระหว่างสุขภาพกาย ใจ และจิตวิญญาณ

บรรฑณัฐ เต็มไชย คงสฤษฎ์ แพงทรัพย์ และ แสวง นิลนามะ (2568) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทในไทยได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญของความมั่นคงทางจิตใจ สะท้อนผ่านการบูชาพระเครื่อง ไม่ใช่เพียงเครื่องราง แต่เป็นตัวแทนของคุณธรรมและศรัทธา พระกิติพงษ์ นางเมาะ พระนพดล ปันมะ และพระชัยนันท์ สีแก้ว (2568) เสนอว่า พระพุทธศาสนาในบริบทดิจิทัลยังสามารถประยุกต์เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้โดยไม่สูญเสียแก่นแท้ของหลักธรรม จึงควรบูรณาการเข้ากับเทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่อย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการคือระบบแห่งปัญญาและการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ผ่านกระบวนการรู้ตน พึ่งตน และพัฒนาตนสู่ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ โดยเน้นคุณค่าทางจิตวิญญาณและจริยธรรม การตีความของนักวิชาการไทยร่วมสมัยแสดงให้เห็นถึงการประยุกต์หลักธรรมให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน ทั้งในระดับบุคคลและสังคม

ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมและแนวทางการดำรงชีวิตที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ความสำคัญของ พระพุทธศาสนาในบริบททางสังคมไทยและระดับโลกไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในเชิงศาสนกิจหรือความเชื่อเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพภายในของมนุษย์ การปลูกฝังคุณธรรม และการสร้างสันติสุขในระดับปัจเจกและสังคม

แนวคิดของนักวิชาการไทยหลายท่าน ดังนี้

พระมหาณรงค์ชัย กิตฺติโก และคณะ (2568)ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจและศีลธรรมของเยาวชน โดยการส่งเสริมหลักอริยธรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ช่วยสร้างความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมอย่างยั่งยืน พระมหาขันทอง ถาวโร และ ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ (2568) เสนอว่า พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางจิตวิญญาณของสังคมไทย ทำหน้าที่ปลูกฝังโลกทัศน์เรื่อง “ทุกข์” และแนวทางการดับทุกข์ ทำให้ผู้คนสามารถเผชิญกับวิกฤติชีวิตอย่างมีสติและปัญญา พระกิติพงษ์ นางเมาะ และคณะ (2568) ย้ำว่า พระพุทธศาสนายังสามารถทำหน้าที่ใน ยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับนวัตกรรมการเรียนรู้ ช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน บรรฑณัฐ เต็มไชย และคณะ (2568) วิเคราะห์ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมีบทบาทสำคัญในวัฒนธรรมความเชื่อของไทย โดยเฉพาะผ่านวัตถุมงคล ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามของผู้คนในการเชื่อมโยงคุณธรรมเข้ากับการดำรงชีวิต ณรงค์ ปัดแก้ว (2568) ระบุว่า พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ส่งผลต่อจิตใจ หากยังมีส่วนในการส่งเสริมสุขภาวะของมนุษย์ในทุกมิติ ทั้งกาย ใจ และสังคม ผ่านหลักคำสอนที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับวิถีชีวิตยุคใหม่

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการมีบทบาทสำคัญทั้งในมิติส่วนบุคคลและสังคม โดยทำหน้าที่เป็นหลักในการพัฒนาจิตใจ เสริมสร้างจริยธรรม และบูรณาการเข้าสู่การศึกษายุคใหม่ นักวิชาการไทยร่วมสมัยเห็นตรงกันว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในแง่พิธีกรรม หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความสุข ความมั่นคงทางจิตใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ความหมายของการสร้างสังคมสุขภาวะ

การสร้างสังคมสุขภาวะ คือกระบวนการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในมิติต่าง ๆ อย่างองค์รวม ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรภาครัฐ เอกชน ศาสนา และประชาสังคม เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างสมดุล ปลอดภัย และมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ กระบวนการนี้มิได้มุ่งเน้นเพียงการลดปัญหาสุขภาพ หากแต่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลและชุมชนในการกำหนดชีวิตของตนเอง และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาความยั่งยืนในทุกมิติ

เตชภณ ทองเติม และคณะ (2568) ชี้ให้เห็นว่า การสร้างสุขภาวะ ไม่ใช่เพียงการบำบัดหรือดูแลรักษา แต่คือการสร้างพลังชีวิตผ่านศรัทธาและวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมที่ช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์และคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ภัสชา รัตนอาภา (2568) เน้นถึงการพัฒนาอารมณ์ผ่านหลักสมาธิที่ช่วยสร้างความสมดุลทางจิตใจ ซึ่งเป็นฐานรากของการพัฒนาสังคมสุขภาวะ โดยเฉพาะในระดับบุคคลที่ส่งผลต่อภาพรวมของชุมชน ณัฐธชน พงศ์เธียรวรคุณ และ ปริยากร พันธุ์สุข (2568) ได้กล่าวถึงแนวคิด ตำบลสุขภาวะ ซึ่งเน้นการบูรณาการแผนชุมชนสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อเปลี่ยนผ่านจากนโยบายสู่การปฏิบัติที่แท้จริง พระมหารัชชานนท์ ธีรปญฺโญ และคณะ (2568) มองว่า การ

สร้างสุขภาวะวิถีพุทธเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนต่างวัยในชุมชน โดยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันข้ามรุ่นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี นิติพล ธาระรูป และ ณัฐวดี ลิ้มเลิศเจริญวณิช (2568) เสนอแนวคิดสุขภาวะในมิติของเศรษฐกิจชุมชน โดยมองว่า "สุขภาวะ" มิใช่เพียงสุขภาพ แต่หมายรวมถึงอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และศักยภาพในการพึ่งตนเองผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่ม

สรุปได้ว่า การสร้างสังคมสุขภาวะคือกระบวนการแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงสุขภาพกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดวิถีชีวิตและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ความเข้าใจที่ลึกซึ้งในบริบทของไทยนั้นต้องครอบคลุมการผสมผสานองค์ความรู้จากศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และชุมชน ซึ่งเป็นฐานในการขับเคลื่อนนโยบายด้านสุขภาวะของประเทศ

องค์ประกอบหลักของการสร้างสังคมสุขภาวะ มีดังนี้

1. สุขภาวะทางกาย (Physical Well-being) คือการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ เช่น การเข้าถึงบริการสาธารณสุข อาหารปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมที่สะอาด พัทธ์รดา ยาประเสริฐ (2568) เน้นว่าการจัดการความเครียดในนักศึกษาต้องควบคู่กับการฝึกสมาธิและกิจกรรมที่ส่งเสริมความยืดหยุ่นทางจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานของสุขภาพทางกายและใจ

2. สุขภาวะทางจิตใจ (Mental Well-being) คือภาวะที่บุคคลมีความมั่นคงทางอารมณ์ รู้เท่าทันตนเอง มีสติสัมปชัญญะ และสามารถจัดการกับปัญหาในชีวิตได้ ภัสชา รัตนอาภา (2568) ระบุว่าหลักสมาธิในพระ พระพุทธศาสนาเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้เกิดจิตใจที่แจ่มใส และเป็นฐานของการดำรงชีวิตที่มีความสุขและสงบ

3. สุขภาวะทางสังคม (Social Well-being) หมายถึงการที่บุคคลสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีเครือข่ายทางสังคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ณัฐธชน พงศ์เธียรวรคุณ และ ปริยากร พันธุ์สุข (2568) กล่าวถึง ตำบลสุขภาวะ ว่าเป็นแนวทางที่แสดงให้เห็นถึงพลังของการมีส่วนร่วมจากประชาชน ซึ่งส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคมและลดปัญหาเชิงโครงสร้าง

4. สุขภาวะทางจิตวิญญาณ/ปัญญา (Spiritual/Intellectual Well-being) คือความสามารถในการเข้าใจคุณค่าของชีวิต มีเป้าหมายที่ดี และดำรงชีวิตอย่างมีความหมายตามหลักคุณธรรม เตชภณ ทองเติมพรหมลิขิต อุรา และศิริวุฒิ วรรณทอง (2568) เสนอว่าการบูรณาการแนวคิดสุขภาวะกับบทบาทของวัด เป็นการใช้ศรัทธาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทางจิตวิญญาณของชุมชนอย่างยั่งยืน

5. สิ่งแวดล้อมและนโยบายที่เกื้อหนุน (Enabling Structures)

ประกอบด้วยนโยบายสาธารณะที่ดี ระบบการศึกษา สาธารณูปโภคที่เข้าถึงได้ และความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม รังษิยา อุ่นใจ (2568) กล่าวถึงความสำคัญของการใช้ศิลปะ ดนตรี และธรรมะในการสร้างพลังบวกให้ผู้ดูแลผู้ป่วย ซึ่งเป็นการเสริมสร้างโครงสร้างทางสังคมด้วยวิธีที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงชุมชน

สรุปได้ว่า การสร้างสังคมสุขภาวะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาคนอย่างเป็นองค์รวม ควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างและระบบที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิต ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศ นักวิชาการไทยเสนอแนวทางที่เน้นการผสมผสานระหว่างจิตวิญญาณ วัฒนธรรม และการจัดการสมัยใหม่ เพื่อให้เกิดสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืน

ความสำคัญของการสร้างสังคมสุขภาวะ

การสร้างสังคมสุขภาวะ (Well-being Society) มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 เพราะเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกมิติ ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างประชากรที่มีศักยภาพในการดำรงชีวิต มีความสุข และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขและยั่งยืน ทั้งนี้ ความสำคัญของการสร้างสังคมสุขภาวะมิได้อยู่ที่การดูแลปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากยังครอบคลุมไปถึงการสร้างโครงสร้างทางสังคมที่เกื้อกูล ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

เตชภณ ทองเติม พรหมลิขิต อุรา และศิริวุฒิ วรรณทอง (2568) ชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมสุขภาวะผ่านบทบาทของ วัด เป็นการคืนอำนาจทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาสังคมไทยอย่างมีเอกลักษณ์ การบูรณาการแนวคิดสุขภาวะกับศรัทธาทางศาสนาทำให้เกิดความต่อเนื่องและการยอมรับทางสังคมในระดับท้องถิ่น ภัสชา รัตนอาภา (2568) เน้นความสำคัญของสุขภาวะทางจิตในระดับบุคคล ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงของสังคมโดยรวม การฝึกสมาธิทำให้บุคคลมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ และมีศักยภาพในการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างมีคุณภาพ

ณัฐธชน พงศ์เธียรวรคุณ และ ปริยากร พันธุ์สุข (2568) เสนอว่าการสร้างสุขภาวะในระดับชุมชน เช่น “ตำบลสุขภาวะ” ช่วยให้เกิดการจัดการตนเองและลดภาระของรัฐ เป็นการสร้างความมั่นคงทางสังคมจากฐานราก ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและเผชิญวิกฤตได้อย่างยืดหยุ่น รังษิยา อุ่นใจ (2568) ย้ำว่าการสร้างสุขภาวะในกลุ่มผู้ดูแลผู้ป่วย โดยเฉพาะผ่านแนวคิด พระพุทธศาสนาและศิลปบำบัด เป็นการส่งเสริมพลังใจและพลังชีวิต ซึ่งสามารถนำไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมในภาพรวม พัทธ์รดา ยาประเสริฐ (2568) กล่าวถึงความสำคัญของสุขภาวะในกลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษา โดยเสนอแนวทางเชิงจิตวิทยาเพื่อป้องกันภาวะหมดไฟ (Burnout) ซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้และคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในอนาคต

สรุปได้ว่า การสร้างสังคมสุขภาวะมีความสำคัญในฐานะเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยต้องอาศัยการพัฒนาระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และโครงสร้างสังคมร่วมกัน นักวิชาการไทยต่างยืนยันว่าแนวทางนี้ไม่เพียงส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคม ลดความเหลื่อมล้ำ และขับเคลื่อนประเทศอย่างมีพลวัต

บทสรุป

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติไทยมิได้มีบทบาทเฉพาะในพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นแหล่งพลังทางจิตวิญญาณและกรอบคิดเชิงคุณธรรมที่ส่งผลโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างยั่งยืน บทบาทของ พระพุทธศาสนาในการสร้างสังคมสุขภาวะจึงอยู่บนพื้นฐานของการส่งเสริมความเมตตา กรุณา การไม่เบียดเบียน และการดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งช่วยให้บุคคลพัฒนา "สุขภาวะภายใน" อันเป็นรากฐานของความสงบสุขร่วมในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

การประยุกต์หลักธรรม พระพุทธศาสนา เช่น ศีล สมาธิ และปัญญา ยังส่งเสริมสุขภาวะในมิติต่าง ๆ ได้แก่ สุขภาวะทางกาย (ด้วยการละเว้นอบายมุข) สุขภาวะทางจิต (ด้วยการเจริญสติ) สุขภาวะทางสังคม (ด้วยหลักอปริหานิยธรรม) และสุขภาวะทางปัญญา (ด้วยการเข้าใจโลกตามความเป็นจริง) ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นกรอบคิดที่เชื่อมโยงทั้งจิตใจและโครงสร้างสังคมให้เกิดความเข้มแข็ง เป็นกลไกสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความขัดแย้ง และสร้างพลเมืองที่มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังมีบทบาทในการพัฒนากลไกเชิงนโยบายผ่านการมีส่วนร่วมของสถาบันทางศาสนา เช่น วัด โรงเรียนพระปริยัติธรรม และเครือข่ายพระนักพัฒนา ซึ่งสามารถทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กลางทางวัฒนธรรม” ที่สนับสนุนการเรียนรู้ การเยียวยาทางจิตใจ และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง เมื่อ พระพุทธศาสนาได้รับการบูรณาการเข้ากับแนวคิดสุขภาวะยุคใหม่ เช่น SDGs หรือการพัฒนาชุมชนฐานพึ่งตนเอง ก็จะยิ่งช่วยเสริมศักยภาพของสังคมไทยในการสร้างพลวัตแห่งสุขภาวะได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

บทบาทของพระพุทธศาสนาในการสร้างสังคมสุขภาวะ ประกอบด้วย

1. กรอบแนวคิดหลัก (Core Concept) พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติไทย ทำหน้าที่เป็นมากกว่าระบบความเชื่อหรือพิธีกรรม แต่มีสถานะเป็น กลไกเชิงคุณค่า (Moral Mechanism) ที่ช่วยกำกับโครงสร้างทางสังคมผ่านหลักธรรม โดยเฉพาะหลักอริยมรรคมีองค์ 8 และไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการบ่มเพาะ สุขภาวะภายใน (Inner Well-being) ให้แก่บุคคลในสังคม

2. โครงสร้างองค์ประกอบของโมเดล (Structural Components)

มิติสุขภาวะ	หลัก พระพุทธศาสนา	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
กายภาพ (Physical)	ศีล / การละอบายมุข	การดำรงชีวิตที่ปลอดภัยจากภัยสุขภาพ
จิตใจ (Mental)	สมาธิ / การเจริญสติ	ความมั่นคงทางอารมณ์และการรู้เท่าทันตน
สังคม (Social)	อปริหานิยธรรม / สังคหวัตถุ	ความสัมพันธ์แบบเกื้อกูล ลดความขัดแย้ง
ปัญญา (Intellectual)	ปัญญา / ปฏิจจสมุปบาท	ความเข้าใจตนเองและสังคมอย่างมีเหตุผล
จิตวิญญาณ (Spiritual)	เมตตา กรุณา / มรรคมีองค์ 8	การดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายและสันติ

3. กลไกขับเคลื่อนทางสถาบัน (Institutional Mechanism) พระพุทธศาสนาแทรกซึมอยู่ในหลายระดับของระบบสังคม โดยเฉพาะในรูปแบบของสถาบันทางศาสนา ประกอบด้วย 1.วัด เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม-จิตวิญญาณที่ให้ทั้งพิธีกรรมและกระบวนการฟื้นฟูสุขภาพจิต 2. โรงเรียนพระปริยัติธรรม ทำหน้าที่ปลูกฝังจริยธรรมตั้งแต่วัยเยาว์ พระนักพัฒนา ทำงานเชิงรุกในชุมชนเพื่อส่งเสริม ชุมชนสุขภาวะ ผ่านแนวคิดพึ่งตนเอง

การบูรณาการองค์ความรู้ พระพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดร่วมสมัย เช่น SDGs (Sustainable Development Goals) และ การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ทำให้โมเดลนี้สามารถประยุกต์ใช้ในระดับนโยบายและระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปสาระสำคัญขององค์ความรู้ใหม่

พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของประชาชน หากยังเป็น “โมเดลเชิงระบบ” ที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และนโยบายรัฐในการสร้างสังคมที่มีสุขภาวะอย่างแท้จริง

โดยมี “สุขภาวะภายใน” เป็นจุดตั้งต้น และพัฒนาไปสู่ สุขภาวะร่วม (Collective Well-being) ซึ่งช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคมในระยะยาว

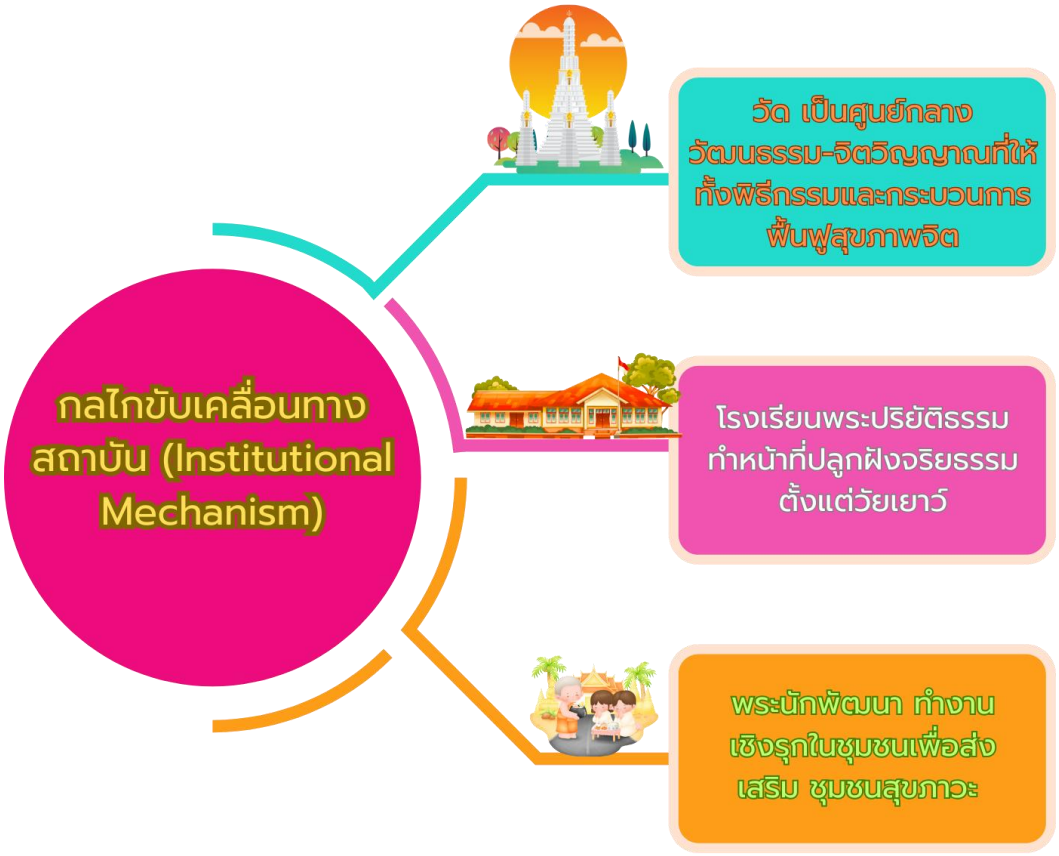

ภาพที่ 1 โมเดลกลไกลการขับเคลื่อน บวร

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ ปัดแก้ว. (2568). บทวิจารณ์หนังสือ: ทำอย่างไรชีวิตจะยืนยาวและมีความสุข. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, *40*(2), 122–132.

ณัฐธชน พงศ์เธียรวรคุณ, และ ปริยากร พันธุ์สุข. (2568). เครื่องมือการประเมินนวัตกรรมทางสังคม กรณีศึกษาโครงการตำบลสุขภาวะของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. *วารสารนวัตกรรมทางสังคม*, *2*(1), 25–42.

เตชภณ ทองเติม, พรหมลิขิต อุรา, และ ศิริวุฒิ วรรณทอง. (2568). วัดไทยในฐานะแหล่งนันทนาการชุมชนร่วมสมัย: การบูรณาการศรัทธา วัฒนธรรม และสุขภาวะ. *วารสารคหกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน*, *7*(2), 175–188.

นิติพล ธาระรูป, และ ณัฐวดี ลิ้มเลิศเจริญวณิช. (2568). สุขภาวะ อัตลักษณ์ และการบริหารจัดการกลุ่มเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมสีธรรมชาติ วิสาหกิจชุมชนทอผ้าร้อยรักษ์ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, *17*(2), 79–92.

น้ำผึ้ง พลับนิล, และคณะ. (2568). การสื่อสารทางการเมืองและสังคมในซีรีส์เกาหลีเรื่อง Queen Maker (ฉันจะปั้นราชินี). *การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ เบญจมิตรวิชาการ ครั้งที่ 15*, *15*(6), 63–78.

บรรฑณัฐ เต็มไชย, คงสฤษฎ์ แพงทรัพย์, และ แสวง นิลนามะ. (2568). การศึกษาเปรียบเทียบการบูชาวัตถุมงคลในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาพุทธเถรวาทที่ปรากฏในสังคมไทย. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, *9*(2), 146–158.

พัทธ์รดา ยาประเสริฐ. (2568). ภาวะหมดไฟในการเรียนของกลุ่มนักศึกษาระดับอุดมศึกษา: แนวทางการปรึกษาเชิงจิตวิทยา. *วารสารครุศาสตร์ ราชภัฏเชียงใหม่*, *4*(2), 1–14.

พระกิติพงษ์ นางเมาะ, พระนพดล ปันมะ, และ พระชัยนันท์ สีแก้ว. (2568). นวัตกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพระ พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล. *วารสารภาษาและวัฒนธรรมศึกษา*, *4*(2), 33–42.

พระครูสังฆรักษ์อธิวัฒน์ อธิวฑฺฒโน. (2568). บทบาทพรรคการเมืองไทยในอนาคต. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, *8*(3), 291–302.

พระครูสังฆรักษ์ยศวีร์ ปมุตฺโต. (2568). บทบาทของเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อการขับเคลื่อนประชาธิปไตยยุคดิจิทัล. *วารสารกวีานพะเยา, 2*(4), 17–28.

พระครูอุดมฐิติคุณ (อิทธิพล อนุตฺตโร/จำปาศรี), อภินันท์ จันตะนี, และ สมเดช นามเกตุ. (2568). การส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระ พระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย. *วารสารปัญญาปณิธาน*, *10*(1), 141–154.

พระมหาขันทอง ถาวโร, และ ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์. (2568). ศึกษา วิเคราะห์ บ่วงแห่งมารในปาสราสิสูตร. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, *9*(2), 41–53.

พระมหาณรงค์ชัย กิตฺติาโณ, พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, และ แสวง นิลนามะ. (2568). การศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่ ทางจริยธรรมของเยาวชนในพระ พระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, *9*(2), 116–130.

พระมหารัชชานนท์ ธีรปญฺโญ (ปานจิตร), พระมหาวีรธิษณ์ วรินฺโท, และ พระครูปฐมธีรวัฒน์. (2568). การเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมวิถีพุทธเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนต่างวัยในชุมชนบ้านดอนโฆ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารเสียงธรรมจากมหายาน*, *11*(4), 161–171.

พระมหาอำพล ธนปญฺโญ, และคณะ. (2568). ภาวะผู้นำสมัยใหม่กับการจัดการศึกษาในยุค NEXT NORMAL ด้วยนวัตกรรมทางการศึกษา. *วารสารปัญญาปณิธาน*, *10*(1), 15–28.

ภัสชา รัตนอาภา. (2568). การพัฒนาอารมณ์ด้วยหลักสมาธิในพระ พระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 9*(2), 344–359.

พูลศักดิ์ หอมสมบัติ, และคณะ. (2568). การยกระดับการป้องกันและแก้ไขปัญหาภาวะซึมเศร้าตามหลักอริยสัจ 4 ของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, *10*(1), 2227–2240.

รังษิยา อุ่นใจ. (2568). พุทธบูรณาการสร้างสุขสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยโรคมะเร็ง. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, *21*(2), 235–252.

วันชัย ชูศรีสุข, และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม. (2565). พุทธกสิกรรมธรรมชาติกับการแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาศูนย์กสิกรรมธรรมชาติตำบลหนองบัวบาน อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์. *วารสารพัฒนศึกษาศาสตร์*, *1*(1), 14–25.

อธิป เกตุสิริ, และคณะ. (2568). การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21. *วารสารนวัตกรรมการวิจัยเพื่อสังคม*, *1*(1), 44–51.